

การประชุมวิชาการระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ ๔
The 4th National and International Conference, 2024

เนื่องในวาระครบรอบวันสถาปนา ๔๐ ปี วิทยาเขตเชียงใหม่
On the occasion of 40 Years Anniversary, Chiang Mai Campus

ภูมิพลังสร้างสรรค์ และพุทธนวัตกรรมในสังคมร่วมสมัย

Soft Power and Buddhist Innovations
for Contemporary Society

SBCS

วันที่ ๒๓-๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๗
Date: 23rd – 24th August 2024

ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

ตำบลป่าเมี่ยง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

At Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiang Mai Campus

PaMiang Sub-district, Doisaket District, Chiang Mai, Thailand

บทบาทของพระอินทร์ต่อพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในอรรถกถาธรรมบท

The Role of Lord Indra in Buddhism as Reflected in the Commentary of the Dhammapada

พระมหาสมบุญ ธรรมทินโน (สายวรรณ)

Phramaha Somboon Dhammadinno (saiwan)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Email: somboonsaiwan@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่ 1) ศึกษาประวัติของพระอินทร์ในพระพุทธศาสนา 2) ศึกษาบทบาทของพระอินทร์ต่อพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในอรรถกถาธรรมบท และ 3) วิเคราะห์บทบาทของพระอินทร์ต่อพระพุทธศาสนาจากข้อมูลในอรรถกถาธรรมบททั้ง 8 ภาค ผลการวิจัยพบว่า พระอินทร์ หรือท้าวสักกะ เดิมเป็นมาณพชื่อมฆะ ผู้มีจิตอาสาสร้างสาธารณประโยชน์ ด้วยการทำความดีอย่างต่อเนื่องและเสียสละ เมื่อสิ้นบุญจากชาตินั้น มฆะได้รับการเกิดใหม่เป็นพระอินทร์ ราชาแห่งเทพสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และมีบทบาทสำคัญในพระพุทธศาสนา พระอินทร์ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าและบรรลุนิพพานในอรรถกถาธรรมบทที่ 8 ภาค ผลการวิจัยพบว่า พระอินทร์ หรือท้าวสักกะ เดิมเป็นมาณพชื่อมฆะ ผู้มีจิตอาสาสร้างสาธารณประโยชน์ ด้วยการทำความดีอย่างต่อเนื่องและเสียสละ เมื่อสิ้นบุญจากชาตินั้น มฆะได้รับการเกิดใหม่เป็นพระอินทร์ ราชาแห่งเทพสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และมีบทบาทสำคัญในพระพุทธศาสนา พระอินทร์ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าและบรรลุนิพพานในอรรถกถาธรรมบทที่ 8 ภาค ผลการวิจัยพบว่า พระอินทร์ หรือท้าวสักกะ เดิมเป็นมาณพชื่อมฆะ ผู้มีจิตอาสาสร้างสาธารณประโยชน์ ด้วยการทำความดีอย่างต่อเนื่องและเสียสละ เมื่อสิ้นบุญจากชาตินั้น มฆะได้รับการเกิดใหม่เป็นพระอินทร์ ราชาแห่งเทพสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และมีบทบาทสำคัญในพระพุทธศาสนา พระอินทร์ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าและบรรลุนิพพานในอรรถกถาธรรมบทที่ 8 ภาค

การวิเคราะห์บทบาทของพระอินทร์ในอรรถกถาธรรมบททั้ง 8 ภาค พบว่ามีบทบาทหลัก 9 บทบาท ได้แก่ 1) ผู้อุปฐากพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ 2) ผู้อุปถัมภ์ผู้บำเพ็ญบุญ 3) ผู้มีจิตอาสา 4) ผู้ไฝ่ธรรม 5) ผู้แสวงหาทางพ้นทุกข์ 6) ผู้ปกป้องพระพุทธศาสนา 7) ผู้แก้ไขปัญหาให้เทวดา 8) ผู้สร้างสาธารณประโยชน์ และ 9) ผู้ทำคุณงามความดีโดยไม่หวังผลตอบแทน

สรุปได้ว่าพระอินทร์เป็นเทพที่มีอิทธิพลสูงสุดในฐานะที่เป็นแบบอย่างของการทำความดีทั้งเพื่อประโยชน์ส่วนรวมและส่วนตัว

คำสำคัญ : บทบาท, พระอินทร์ , พระพุทธศาสนา, อรรถกถาธรรมบท,

Abstract

This research article has three main objectives: 1) to study the history of Indra in Buddhism, 2) to examine the role of Indra in Buddhism as depicted in the Dhammapada Commentary, and 3) to analyze Indra's role in Buddhism based on information from all eight sections of the Dhammapada Commentary. The research findings reveal that Indra, originally a human named Magha who was devoted to performing good deeds and public service, was reborn as the king of the Tavatimsa Heaven after his death. Indra plays a significant role in Buddhism by listening to the Buddha's teachings and attaining the first stage of enlightenment (Sotapanna). He serves the Buddha and his disciples, assists those in distress, and governs the deities in heaven justly, with the Pandukambala stone throne serving as a signal for those in need.

The analysis of Indra's role in the Dhammapada Commentary across all eight sections identifies nine primary roles: 1) caretaker of the Buddha and monks, 2) supporter of those who practice merit, 3) altruistic volunteer, 4) seeker of Dharma, 5) pursuer of liberation from suffering, 6) protector of Buddhism, 7) resolver of issues among deities, 8) creator of public benefits, and 9) performer of good deeds without seeking personal gain.

In conclusion, Indra is portrayed as a deity of supreme influence, serving as an exemplary figure of virtuous conduct for both personal and communal benefit.

Keywords: role, Indra, Buddhism, Dhammapada Commentary

บทนำ

ประวัติเรื่องราวของพระอินทร์ปรากฏในศาสนาพราหมณ์และในศาสนาพุทธ แต่ละศาสนาก็มีความเชื่อต่อพระอินทร์ในมุมมองที่ต่างกันบ้าง เหมือนกันบ้าง คำว่า “พระอินทร์ (พระมหาสมปอง มุทีโต, 2547: 46-49)” แปลว่า ผู้เป็นใหญ่ คำว่า “ท้าวสักกะ” แปลว่า ผู้ให้ทานโดยเคารพ หรือแปลว่า ผู้สามารถชนะอสูร ในศาสนาพราหมณ์มักใช้คำว่า พระอินทร์ ส่วนในพระพุทธศาสนา มักใช้คำว่า ท้าวสักกะ ในศาสนาพราหมณ์ผู้ที่จะเป็นพระอินทร์ได้นั้นต้องประกอบพิธีอัศวเมธ คือพิธีฆ่าม้าบูชายัญ ถึง 100 ตัว (สุชาติ กิจชัยพร, พระอินทร์ เทวดาक्षตรีย์ ผู้คุ้มครองโลก, 2539: 24-25) จึงจะได้เป็นอินทร์ผู้ยิ่งใหญ่ ในพระพุทธศาสนา ผู้ที่จะมาเป็นพระอินทร์ต้องบำเพ็ญวัตตบพ 7 ประการ (ช.ช.อ. (ไทย) เล่ม 3 ภาค 1: 106-107) อย่างบริบูรณ์ ทั้งสองศาสนามีความเชื่อว่า พระอินทร์เป็นตำแหน่งเทพที่เป็นได้เฉพาะบุรุษเพศ มีการหมุนเวียนดำรงตำแหน่งตามวาระ ไม่จำเพาะบุคคลใดบุคคลหนึ่ง มีทิพยสมบัติที่เหมือนกันราวกับเป็นเทพองค์เดียวกัน (เกื้อพันธ์ นาคบุปผา, 2520: 5) พระอินทร์เป็นที่เคารพนับถืออย่างมากในฐานะเทพเจ้า และเทวราชา ในพระพุทธศาสนา พระอินทร์ปรากฏในหลากหลายคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา การปรากฏเรื่องราวของพระอินทร์นี้แสดงให้เห็นว่า พระอินทร์มีบทบาทอย่างมากในพระพุทธศาสนา

พระอินทร์ถูกกล่าวถึงในพระไตรปิฎกและอรรถกถาเป็นจำนวนมาก จากหลักฐานที่ค้นพบนี้แสดงให้เห็นว่า ท้าวสักกะในพระพุทธศาสนานั้นมีบทบาทมาก ตัวอย่างของเรื่องราวเกี่ยวกับพระอินทร์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเล่มที่ 10 ในสังกัปปุสสุต (ที.ม. (ไทย) 10/390/371) เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระอินทร์ที่มีความละเอียดมาก พระอินทร์ได้ทราบการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าจากเทพบุตรชื่อโคปกะ มีความประสงค์จะไปเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อฟังธรรม จึงได้ชักชวนเทวดาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าที่ถ้ำอันทาสาละ ณ เวทียกบรรพต กรุงราชคฤห์ ในแคว้นมคธ การมาเฝ้าพระพุทธเจ้าครั้งนี้ พระอินทร์ได้ทูลถามปัญหา 12 ข้อ โดยถามจากเรื่องที่ง่ายไปหายาก หลังจากได้ฟังธรรมแล้ว พระองค์ได้บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบัน จากตัวอย่างตามที่ปรากฏในเรื่องราวเกี่ยวกับพระอินทร์ในคัมภีร์พระไตรปิฎกนี้ จะเป็นเรื่องราวที่พระอินทร์มีส่วนเกี่ยวข้องกับการฟังธรรม และถามปัญหากับพระพุทธเจ้านอกจากนั้น ยังมีเรื่องราวอื่นที่เป็นเรื่องของพระอินทร์กับเทวดาหรือพระอินทร์กับอสูรปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกเล่มอื่นๆ อีกหลายพระสูตร

อรรถกถาก็กล่าวถึงพระอินทร์ไว้มากมาย เช่น อรรถกถาขุททกนิกายธรรมบท (พระอัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค 2: 146 – 164) ได้อธิบายความเป็นมาของการกำเนิดพระอินทร์อย่างละเอียด เริ่มจากมาณพหนุ่มชื่อว่า มหะ พร้อมสหายร่วมอุดมการณ์ ร่วมกันสร้างชาติ เพื่อ

เป็นการทำสาธารณกุศล โดยได้เพื่อนอีก 32 คน ช่วยกันสร้างศาลาที่พักสำหรับคนเดินทาง สร้างถนน สร้างสะพาน สร้างสระน้ำ และสวนดอกไม้ เอาไว้เป็นที่พักผ่อนของคนเดินทาง การกระทำของ มขมมาณพพร้อมสหายที่ได้ร่วมกันสร้างคุณงามความดีมาตลอดชีวิต รวมทั้ง ประพฤติในหลักธรรมคือ วัตตบท 7 ประการ ส่งผลให้มขมมาณพ ได้ไปเกิดเป็นพระอินทร์ใน สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ในอรรถกถาขุททกนิกายธรรมบท เรื่องนางจิญจมาณวิกา (พระธรรมปทัฏฐกถาแปล ภาค 6: 74) พวกเดียรถีย์เสื่อมลาภสักการะ เหตุศาสนิกมานับพระพุทธศาสนา รวมกันว่าจ้างนางจิญจมาณวิกา ให้ร้ายพระพุทธเจ้า นางทำที่เข้าวัดพระเชตะวันเย็นไปเข้ากลับ อยู่หลายเดือน ต่อมาทำที่ว่าห้อง ด่าพระพุทธเจ้าซึ่งกำลังแสดงธรรมต่อหน้าพุทธบริษัท ว่าดีแต่สอนคนอื่น ลูกของท่านในห้องนี้จะทำอะไร พระอินทร์ก็ลงช่วยทำความจริงให้ปรากฏ ทำให้พระพุทธเจ้าพ้นจากความมัวหมองในครั้งนี้ และอรรถกถาธรรมบทเรื่องบัณฑิตสามเณร (พระธรรมปทัฏฐกถาแปล ภาค 4: 40-41) พระอินทร์มีจิตอาสาได้แปลงกายเป็นพราหมณ์ช่วยนาย มหาทุดตะที่มีบุญจะได้ถวายภัตตาหาร แก่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า นายมหาทุดตะจูดิจจากโลกมนุษย์ เกิดในสวรรค์ หมดบุญจากสวรรค์แล้วมาเกิดในตระกูลอุปัฏฐากของพระสารีบุตรอัครสาวก พออายุได้ 7 ขวบ ก็ได้บรรพชาเป็นสามเณรในพระพุทธศาสนาและในวันที่ 7 แห่งการบวช ขณะที่สามเณรเจริญสมณธรรม พระอินทร์พร้อมท้าวมหาราชทั้ง 4 ก็ได้เสด็จลงมาถวายเป็นการอารักขา ท้าวสักกะถวายการอารักขาที่สายอายุ พอสามเณรบรรลุนิพพาน ก็เสด็จกลับเทวโลก

การที่พระไตรปิฎกและอรรถกถาปรากฏเรื่องราวและข้อความเกี่ยวกับพระอินทร์ เป็นจำนวนมากอย่างนี้ ย่อมแสดงให้เห็นถึงความบทบาทของพระอินทร์ต่อพระพุทธศาสนา

ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับพระอินทร์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในอรรถกถาธรรมบท มีการกล่าวถึงพระอินทร์มากที่สุด อรรถกถาดังกล่าวนั้น สื่อถึงพระอินทร์ ว่ามีบทบาทเป็นอย่างไร ในมุมมองของพระพุทธศาสนาอย่าง เดียวเท่านั้น หรือมีเหตุผลอย่างอื่น ด้วยเหตุผลดังกล่าวมานี้ ทำให้ผู้วิจัยจึงอยากที่จะศึกษา วิเคราะห์บทบาทของพระอินทร์ต่อพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในอรรถกถาธรรมบทให้ชัดเจน ว่าเพราะอะไร จึงปรากฏเรื่องราวของพระอินทร์มากมาย พระอินทร์ที่ปรากฏในอรรถกถา แต่ละเรื่องนั้น อยู่ในบทบาทไหน

เนื้อหา

พระอินทร์ในทางพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏในอรรถกถาขุททกนิกายธรรมบท ตามที่ผู้วิจัยได้ศึกษาปรากฏชัดเจนมาก พระอินทร์มักถูกเรียกโดยทั่วไปในชื่อว่า “ท้าวสักกะ” ในอดีตชาติท้าวสักกะเป็นมนุษย์ชื่อว่า มขมมาณพ มีภรรยา 4 คน พร้อมกับสหายอีก 32 คน มีจิต

อาสาได้รวมกันกับสหายผู้ร่วมอุดมการณ์ สร้างถนนมากมายถูกกลั่นแกล้งกล่าวหาว่าเป็นกบฏ ถูกจับไปประหารโดยการให้ช่างเหยียบ มฆมาณพกับพวกแม่เมตตาให้พระราชชา ช่าง และผู้ที่กล่าวหา ด้วยอาณิสสแห่งเมตตานี้จึงไม่เหยียบ ฝ่ายพระราชาสืบทราบเหตุแล้วสั่งให้ปล่อยตัว พร้อมประทานช่างให้และผู้ที่ถูกกล่าวหาพร้อมครอบครัวมาเป็นทาส หลังจากนั้นมฆมาณพพร้อมสหาย จึงได้สร้างศาลาที่พัก สระน้ำ และสวนสาธารณะ ไว้เพื่อเป็นสาธารณประโยชน์ และคอยดูแลอำนวยความสะดวกผู้เดินทางไกล ให้ได้รับความสะดวกในการเดินทาง นอกจากทำสิ่งเหล่านี้แล้ว มฆมาณพยังมีคุณธรรมสำคัญ คือวัตตบท 7 ประการ คุณธรรมนี้ทำให้มฆมาณพมีเสน่ห์ในตัว เป็นที่รักของผู้คน จึงสามารถดูแลครอบครัว เพื่อนร่วมอุดมการณ์ได้อย่างดี เมื่อหมดจากชาตินั้นแล้ว มฆมาณพและสหาย 32 คน ได้ไปเกิดเป็นเทพบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ในขณะนั้นเวปจิตติอยู่ในภพนี้ก่อน ได้จัดงานต้อนรับเทพใหม่ๆคือท้าวสักกะกับพวกด้วยสุรา เวปจิตติกับเทพอื่นดื่มจนเมา แต่ท้าวสักกะนัดแนะกันพวกเขา อย่าดื่ม พอเวปจิตติกับพวกเขาแล้ว จับไปโยนไว้ใต้ภูเขาพระสุเมรุ พอหายเมาได้สติ จะกลับขึ้นที่ดาวดึงส์ไม่ได้แล้ว เวปจิตติกับพวกถูกเรียกว่า อสุร เพราะหลังเสียบัลลังก์ครั้งนี้ เวปจิตติปฏิญาณว่า จะไม่ดื่มสุราอีกต่อไป ก่อสงครามกันระหว่างเทพและอสูร จากนั้นท้าวสักกะก็ปกครองชั้นดาวดึงส์ ในฐานะราชาแห่งเทพชั้นดาวดึงส์

ชายาของพระอินทร์

มฆมาณพ มีชายา 4 คน คือ นางสุนันทา สุจิตรา สุธรรมมา สุขาดา ตั้งแต่งบำเพ็ญบารมีเสวยพระชาติเป็นมฆมาณพ ได้อยู่ร่วมสร้างบุญมาด้วยกัน แต่ละนางก็มีความคิด การกระทำแตกต่างกันไป ทำให้การเป็นเป็นเทพธิดา และสมบัติที่ได้รับนั้นมีความแตกต่างกันไปตามเหตุปัจจัยที่ได้สร้างไว้

ธิดาของพระอินทร์

ในสุธาโภชนชาดก (ขุ.ชา.อสิตี. (ไทย) 28/535/115-133) พระอินทร์ยังมีธิดาทั้ง 4 องค์ คือ นางอาสา นางศรัทธา นางสิรี นางหิริ มีผิวพรรณงดงามดุจทอง มีความงาม สติปัญญา ในสุธาโภชนชาดกนี้ แสดงให้เห็นถึงบทบาทในการวินิจฉัยปัญหาแสดงความเที่ยงธรรมของพระอินทร์ ดังมีโกสิยดาบสมาขอธิดา พระอินทร์มาว่าจะให้ธิดาองค์ไหน เพราะถ้าให้องค์หนึ่งไปก็เหมือนขาดความรัก ความลำเอียงก็จะปรากฏ พระอินทร์คิดว่าเพื่อให้พ้นจากความอคติและเป็นการทดสอบสติปัญญา จึงให้ดาบสไปถามเจ้าตัวเพื่อความสมัครใจและไม่เป็นถึง

อคติ สุดท้ายดาบสก็ได้นางหิริเป็นเทวี

คุณธรรมที่ทำให้เป็นพระอินทร์ วัตตบท 7 ประการ (ขุ.ชา.อ. (ไทย) เล่ม 3 ภาค 1: 106-107)

พระอินทร์หรือท้าวสักกะนั้น เป็นตำแหน่งราชาแห่งเทพชั้นดาวดึงส์ ที่ต้องมีคุณธรรมที่ต้องสมทานประพตติ คือวัตตบท 7 ประการ ซึ่งเป็นคุณธรรมที่สำคัญที่สุด ของบุคคลผู้สมทานประพตติ ทำให้บริบูรณ์ จึงได้มาเป็นพระอินทร์ หาได้เพราะการบวงสร้ง ร้องขอ ได้มาแต่อย่างไร ดังมขมาณพทรงคุณธรรมคือวัตตบท 7 ประการ นี้ อย่างบริบูรณ์ จึงได้เกิดมาเป็นพระอินทร์ วัตตบท 7 ประการ มีดังนี้

1. การบำรุงเลี้ยงดูบิดามารดาตลอดชีวิต
2. การประพตติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูลตลอดชีวิต
3. การพูดจาแต่คำอ่อนหวานตลอดชีวิต
4. การไม่พูดคำส่อเสียด ตลอดชีวิต
5. มีใจปราศจากความตระหนี่ มีการบริจาคเป็นประจำ ยินดีในการเสียสละ ยินดีในการแจกจ่ายทานตลอดชีวิต
6. พูดแต่คำสัตย์ตลอดชีวิต
7. ไม่โกรธตลอดชีวิต ถ้าความโกรธเกิดขึ้น ก็จะรีบกำจัดโดยฉับพลัน

รูปลักษณ์ทางร่างกายของพระอินทร์

พระอินทร์ หรือท้าวสักกเทวราชนั้น รูปลักษณ์ของพระองค์ได้มีอรรถาธิบายไว้ว่า พระองค์มีรูปร่างสูง 3 คาวุต พระวรกายเปล่งรัศมีสีเขียวลักษณะงดงามดังเทพบุตรทั่วไป อิมเอบด้วยการดำรงอยู่ด้วยศีล มีอายุขัยกัลป์ 1,000 ปีทิพย์ ซึ่งในอรรถกถาวิมานวัตตกุล่าวว่าเป็นอากาศัญญุทเทวดา 1 ในเทวดา 3 ประเภท แต่มีทิพยฐานะที่สูงกว่าเทวดาทั่วไปในฐานะทั้ง 10 ประการ คือ อายุทิพย์ วรรณทิพย์ ยศทิพย์ อธิปไตยทิพย์ รูปทิพย์ เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ รสทิพย์ โภกัญญาทิพย์ (ที.ปา. (ไทย) 11/240/196) แต่เมื่อสิ้นบุญก็ต้องจุติเคลื่อนสู่ภพภูมิอื่น และมีผู้อื่นมาจุติเกิดเป็นท้าวสักกเทวราชของคี่ใหม่แทน แม้ว่าวาระของพระอินทร์จะมีการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ แต่ละองค์ก็จะยังคงมีคุณสมบัติและลักษณะเหมือนกันราวกับว่าเป็นเทพองค์เดียวกันไม่เปลี่ยนแปลง ดังปรากฏยืนยันในเหตุการณ์สักกปณหสูตรว่า เมื่อครั้งที่ถูกมรณภัยคุกคาม พระองค์มีดำริไปเฝ้าทูลถามปัญหาพระพุทธเจ้า เมื่อได้รับพระพุทธพยากรณ์ พระองค์พร้อมเทวดาบริวารทั้งแปดหมื่นต่างบรรลุนิเสดาปัตติผลกลับมาจุติใหม่ในอัฐภาพเดิมเป็นท้าวสักกเทวราชหนุ่มอีกครั้ง (ขุ.ธ.อ. (ไทย) 6/208-209)

ทิพย์วิมานของพระอินทร์

วิมานของท้าวสักกะนั้น คือดาวดึงส์ (วิกิพีเดีย, ดาวดึงส์, 2567: ออนไลน์) เป็นชื่อของสวรรค์ ภูมิของเทวดาทั้งหลาย อันสำคัญยิ่งในจักรวาลวิทยาในศาสนาพุทธ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์เป็นสวรรค์ชั้นที่ 2 จากสวรรค์ฉกามาพจรทั้ง 6 ชั้น จัดอยู่ในกามภูมิ โดยอยู่สูงขึ้นไปถัดจากสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาขึ้นไป 336,000,000 วา หรือ 168,000 กิโลเมตร ตั้งอยู่บนยอดเขาพระสุเมรุอันสูง 80,000 โยชน์ ซึ่งเป็นจุดสูงที่สุดที่ยังเชื่อมอยู่กับมนุษยภูมิหรือโลกมนุษย์ อาจเทียบได้กับยอดเขาโอลิมปัสในตำนานเทพปกรณัมกรีกอาณาบริเวณโดยรอบ 80,000 ตารางโยชน์ พระอินทร์เป็นผู้ปกครอง แต่ความอรรถกถาธรรมบทว่า (พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค ที่ 2: 155) ในเทवासुरสงครามครั้งหนึ่ง เมื่อเทวดาชนะอสูรแล้ว เทพนครในชั้นดาวดึงส์ มีขนาดกว้างและยาวด้านละหมื่นโยชน์จึงได้เกิดขึ้น เป็นเมืองที่ประกอบด้วยประตูประมาณพันหนึ่ง ประตูด้วยอุทยานและสระโบกขรณี ซึ่งเกิดขึ้นด้วยบุญของท้าวสักกะ

ช้างเอราวัณ

เอราวัณ เป็นช้างเผือกพาหนะของพระอินทร์ ช้างที่พระราชาคเคยสั่งให้เป็นผู้ลงทัณฑ์แต่ได้รับเมตตาธรรมยังได้จุติเป็นเทพบุตรเอราวัณและได้แปลงองค์เป็นช้างพาหนะสูง 150 โยชน์ มี 33 เศียร เมื่อจะทรงออกประพาสุอุทยานจะทรงนิมิตกระพอง 33 กระพอง แต่ละกระพองกลใหญ่ 3 คาวุต ยาวกึ่งโยชน์ ส่วนตรงกลางชื่อ สุทสสนะ กว้าง และสูง 30 โยชน์ พร้อมบัลลังก์แก้ว 1 โยชน์ เป็นพระแท่นประทับของพระอินทร์ บนกระพองมีมณฑปแก้ว 12 โยชน์ ประตูธงขลิบแก้ว 7 ประการ สูง 1 โยชน์ ชายมณฑปมีชายกระดึงเมื่อต้องลมจะมีเสียงกังวาน ส่วนกระพองเทพอนุจรทั้ง 32 นั่งบนบัลลังก์ในกระพองลดหลั่นกันไปประกอบด้วยงายาว 50 โยชน์ 7 กิ่ง แต่ละกิ่งมีสระโบกขรณี 7 สระ แต่ละสระโบกขรณี มีดอกบัว 7 กอ ในกอหนึ่ง ๆ นั้นมีดอกบัว 7 ดอก และในแต่ละดอกมีกลีบ 7 กลีบ ในแต่ละกลีบจะมีเทพธิดา 7 องค์ ฟ้อนรำโดยรอบ นอกจากนี้ยังมีเวชยันตราขจรเป็นราชพาหนะในการต่อกรสู่อสูร โดยมีมาตลีเทพบุตรเป็นเทพสารถิ ซึ่งได้มีบรรยายไว้ในคัมภีร์โดยย่อว่า “มีหงอนอันสำเร็จด้วยทองชมพูนุท ไซติช่วงดุจดวงตะวันประดับประดาบแต่งประกายด้วยวิจิตรดังทองคำ มีรูปดวงจันทร์ ช้าง ม้า โค กิณนร เสือโคร่ง ทำด้วยทองคำมีรูปนกโผบินอยู่ และรูปมฤคาทำด้วยแก้วไพฑูรย์ เทพบุตรได้เทียมอัครราชมีผิวกายดุจทองคำ มีกำลังเทียบเท่ากับช้างหนุ่มพันเชือก ประตูบอกเป็นชายทองคำมีพู่ห้อยอยู่ 2 ข้าง วิ่งรวดเร็วด้วยเสียงอย่างไม่ติดขัด” (ขุ.ชา.อสีติ. (ไทย) 28/275-277/131)

บัณฑิตกัมพลศิลาอาสน์

บัณฑิตกัมพลศิลาอาสน์สี่ตั้งดอกชัยพฤกษ์ ยาว 60 โยชน์ กว้าง 50 โยชน์ หนา 15 โยชน์ ซึ่งสามารถยุบตัวลงได้เหมือนฟองน้ำในเวลา que พระอินทร์ประทับนั่งลง และฟูขึ้นดังเดิมเมื่อเวลาลุกขึ้น นอกนี้ แล้วยังจะแสดงอาการร้อนอาสน์ หรือ อาสน์แข็งกระด้างเมื่อมีเหตุ 4 ประการ คือ 1) เพราะพระอินทร์สิ้นอายุขัย 2) เพราะสิ้นบุญ 3) เพราะสัพพัตว์อื่นที่มีอาณูภาพมาบังเกิด หรือมีเรื่องเดือดร้อนที่ไม่เพิกเฉยได้ 4) เพราะเดชแห่งศีลของสมณพราหมณ์ผู้ประกอบธรรม ซึ่งโดยมากมักเกิดแต่ 2 สาเหตุหลัง (ขุ.ชา.ทก.อ. (ไทย) 3/4/484) ปรากฏอยู่ที่โคนต้นปาริฉัตร ซึ่งนับเป็นสัญลักษณ์ของสวรรค์ชั้นดาวดึงส์นี้ ด้วยอาณิสสแห่งบุพกรรมที่ได้เคยบูชาเป็นแก้วประพาฬ (พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค ที่ 2: 156)

ปราสาทไพชยนต์

เวชยันต์ปราสาทนี้ สูง 700 โยชน์ ทำมาจากแก้ว 7 ประการ ประดับด้วยธงทั้งหลาย สูง 300 โยชน์ ผุดขึ้นด้วยผลแห่งศาลาในท่ามกลางพระนครนั้น ที่คั่นเป็นทอง ได้มีธงเป็นแก้วมณี ที่คั่นเป็นแก้วมณี ได้มีธงเป็นทอง ที่คั่นเป็นแก้วประพาฬ ได้มีธงเป็นแก้วมุกดา ที่คั่นเป็นแก้วมุกดา ได้มีธงเป็นแก้วประพาฬ ที่คั่นเป็นแก้ว 7 ประการ ได้มีธงเป็นแก้ว 7 ประการ ธงที่ตั้งอยู่กลาง ได้มีส่วนสูง 300 โยชน์ปราสาทสูงพันโยชน์ ล้วนแล้วด้วยแก้ว 7 ประการ เกิดแล้วด้วยผลแห่งศาลา (พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค ที่ 2: 156)

ดังนั้น พระอินทร์ปกครองสวรรค์ในฐานะราชาแห่งเทพ แก้ไขปัญหาให้กับเทวดา อุปัฏฐากพระพุทธเจ้าพระสงฆ์สาวกและสามเณร มีจิตอาสาคอยช่วยเหลือผู้ที่ได้รับความเดือดร้อน มาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าฟังธรรมอยู่เป็นประจำ ปกป้องพิทักษ์พระพุทธศาสนา พระอินทร์ในพระพุทธศาสนา จึงเป็นเทพที่บทบาทมาก เพราะบทบาทการดังกล่าวมานี้ เป็นการสั่งสมบุญบารมีคุณความดีให้กับตนและส่วนรวม ทำให้คตินิยมนี้แพร่หลาย ทำให้อนุชนรุ่นหลังนั้นได้เอาเป็นแบบอย่าง การกระทำดังกล่าวจึงมีอิทธิพลอย่างมาก ต่อพระพุทธศาสนิกชนอย่างมาก

องค์ความรู้ใหม่จากการศึกษา

บทบาทพระอินทร์มีต่อพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในอรรถกถาธรรมบททั้ง 8 ภาคนั้น ผู้วิจัยสรุปย่อได้เป็น 6 บทบาทดังนี้ 1) บทบาทผู้อุปภัมภ์พระพุทธเจ้า พระภิกษุและสามเณร 2) บทบาทในฐานะผู้อุปถัมภ์ช่วยเหลือผู้ประพฤติธรรมบำเพ็ญบุญ 3) บทบาทในฐานะผู้มีจิตอาสาสร้างธารณะประโยชน์ 4) บทบาทในฐานะผู้แสวงหาทางพ้นทุกข์

5) บทบาทอุบาสกผู้ใฝ่ธรรม 6) บทบาทในฐานะผู้ปกป้องพระพุทธศาสนา

จากการวิเคราะห์บทบาทของพระอินทร์ที่มีต่อพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในอรรถกถาธรรมบท ดังกล่าวมานี้ ทำให้ทราบว่า พระอินทร์เป็นเทพมีอิทธิพล ต่อคตินิยมความเชื่อของผู้คนเป็นอย่างมาก ต่อพุทธศาสนิกชน ในการอุปัฏฐากภิกษุพระสงฆ์สามเณร การสร้างสาธารณะประโยชน์ สร้างวัดศาสนสถาน และคุ้มครองพระพุทธศาสนา ความเชื่อความศรัทธาต่อพระอินทร์ออกมาเป็นศิลปะรูปวาด รูปปั้น เรื่องเล่า จวบจนทุกวันนี้

สรุป

พระอินทร์ที่ปรากฏในอรรถกถา ขุททกนิกาย ธรรมบท มีคำเรียกขานพระอินทร์ไว้หลากหลายพระนาม เช่น ท้าวสักกะ ท้าวสักกเทวราช ท้าวมขวาน ท้าวสุขัมบดี เป็นต้น แต่ละพระชื่อล้วนแสดงลักษณะของพระอินทร์ทั้งนั้น และเป็นการแสดงถึงบทบาทของพระอินทร์ ประวัติความเป็นมาของพระอินทร์ในอรรถกถาธรรมบทนี้แสดงไว้ชัดเจนมาก ตั้งแต่ครั้งยังเป็นมฆมาณพ ประพฤติธรรมตามวัตตบท 7 ประการ สั่งสมบุญบารมีมีจิตอาสาสร้างศาลาพัก สร้างถนน สร้างสวนอุทยาน ชุดสระโบกขณีย์ คุณความดีเหล่านี้ ส่งผลให้ได้เสวยพระชาติเป็นพระอินทร์ หลังได้เป็นพระอินทร์แล้วก็ไม่ประมาทในสมบัติที่ได้รับ ดำเนินตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า อุปัฏฐากพระพุทธเจ้า ช่วยเหลือพระภิกษุสามเณร ให้ได้รับความสะดวกในการปฏิบัติธรรม แก้ไขปัญหาโดยการให้คำแนะนำให้กับเทวดาที่ได้รับความเดือดร้อน และช่วยเหลือผู้ที่ได้รับความเดือนร้อน และเพิ่มพูนสติปัญญาโดยการมาฟังธรรมทูลถาปัญหากับพระพุทธเจ้าอยู่เป็นประจำ พితักษ์พระพุทธศาสนาด้วยดีเสมอมา

ข้อเสนอแนะ

1 ข้อเสนอแนะทั่วไป

พระอินทร์เป็นเทพที่มีประวัติเรื่องราวความเป็นมาที่น่าสนใจคือ มีจิตอาสา มีความมั่นคงในการทำ ความดี มีคุณธรรมควรเอาเป็นแบบอย่างของอนุชนรุ่นหลัง เพราะเป็นการพัฒนาศักยภาพของคนธรรมดา สู่วิถีความเป็นเทพ การทำหน้าที่ในตำแหน่งที่ได้รับพัฒนาต่อยอดศักยภาพตนเอง โดยใช้คำสอนในทางพระพุทธศาสนา ทำให้กับผู้ที่ทำ ความดี ได้มีความเชื่อความศรัทธาในการทำ ความดี มากขึ้น ผลของความเชื่อเหล่านี้ จะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมไปในทางที่ดีขึ้น

ดังนั้น ประวัติและเรื่องราวของพระอินทร์ ที่มีอิทธิพลต่อ ศิลปะ วัฒนธรรม และสังคม อย่างมาก จึงควรตีแผ่ให้กับสังคม ให้รับทราบ เพื่อให้อิทธิพลที่ดีนี้ได้แพร่หลายต่อไป

2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการวิจัย ศึกษาประวัติของพระอินทร์ในธรรมบทแล้ว เห็นว่าพระอินทร์ มีบทบาทหน้าที่ ควรแก่การศึกษา นำมาเป็นตัวอย่าง ในทุกๆด้าน ศาสนา การปกครอง ศิลปะ วัฒนธรรม และมีอิทธิพลต่อสังคมในปัจจุบัน เป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นในการศึกษาวิเคราะห์ ครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงได้ให้ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยในครั้งถัดไป ดังนี้

- 1) ศึกษาคุณธรรมของพระอินทร์ประยุกต์แก้ไขความขัดแย้งในสังคม
- 2) ศึกษาคุณธรรมพระอินทร์ในบทบาทผู้นำ
- 3) ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องพระอินทร์ในภูมิภาคอาเซียน
- 4) ศึกษาคติแนวคิด ความเชื่อ เรื่องพระอินทร์ ที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย
- 5) ศึกษาแนวคิดและความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสาธารณประโยชน์

ในสังคมไทย

บรรณานุกรม

- พระมหาสมปอง มุทิโต. (2547). คัมภีร์อภิธานวรรณนา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: บริษัทประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด.
- พระยาสังจาภิกรมย์ สรวง ศรีเพ็ญ. (2562). เทวกำเนิต. พิมพ์ครั้งที่ 19. นนทบุรี: สำนักพิมพ์ ศรีปัญญา.
- พระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมปรมาณูชิตโนรส. (2554). สมุดภาพ ปฐมสมโพธิกถา. (จัดพิมพ์เฉลิมพระเกียรติ 84 พรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช). กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ธรรมสภา ศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2559). พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย. พิมพ์ครั้งที่ 45. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ เพ็ทแอนด์โอม จำกัด.
- ศานติ ภัคดีคำ. (2556). พระอินทร์มหาเทวะผู้พิทักษ์พระพุทธศาสนา แบบอย่างแห่งจิตอาสา พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์.
- สมักร บุรวาศ. (2562). ปรัชญาพราหมณ์ในสมัยพุทธกาล บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันออก. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม.